

BIBLIOGRAFIE

DRAMA EN THEATER EEN BIBLIOGRAFIE VOOR NOORD- EN ZUID-NEDERLAND

Annick POPPE
Aflevering 50

I. WETENSCHAPPELIJKE TEKSTEN

a. boeken

BAETEN (Els) [red.], *Podiumkunsten Internationaal*, Brussel: Vlaams Theater Instituut, 1998.

DEUSS (Bart), *Truth or Dare. Producing Theatre with Young People from Diverse Cultural Backgrounds. Practise, Examples and Picture*, Amsterdam: Royal Tropical Institute, 1998, 72 p. (ISBN 90-6832-284-2) (vertaling van *Waarheid of doen?*).

GIBSON (Ian), *Federico Garcia Lorca. Biografie*, Amsterdam: Meulenhoff, 1998 (ISBN 90-2905-387-9).

HAAK (Gijs) [fotografie] en ZEEMAN (Michaël) [tekst], *Theaterprenten uit de 20e eeuw*, uitgave ter gelegenheid van het Theaterfestival 1998.

Herman Teirlinck Prijs - Theateraffiche 1998, Brussel: Vlaams Theater Instituut, 1998.

Humus 2, Brussel: Kaaithheater, 1998.

Bestreek *Humus* (1993) de eerste vijftien jaar van het bestaan van het Kaaithheater, in *Humus 2* vinden we, behalve een overzicht van de periode 1993-1998, ook een kritisch-historische bijdrage van Peter Anthonissen.

JANSEN (Jeroen) [red.] *Zeven maal Hooft. Lezingen ter gelegenheid van de 350ste sterfdag van P.C. Hooft, uitgesproken op het herdenkingscongres in de Amsterdamse Agnietenkapel op 21 mei 1997*, Amsterdam: AD & L uitgevers, 1997, 139 p.

KOLK (Mieke) [hoofred.], "Wie zou ik zijn als ik zijn kon", *Vrouw en theater 1975-1998*, Amsterdam: Theater Instituut Nederland, 1998, 247 p. (ISBN 90-70892-52-9).

KOPPENOL (Johan), *Leids heelal: Het Loterijspel (1596) van Jan Van Hout*, Hilversum: Verloren, 1998, 510 p. (ISBN 6550-032-4) - proefschrift R.U.Leiden.

NEVEN (Hilde), MATTERNE (Lest) en VAN VOSSEM (Hendrik) [red.], *1956-1998 Mechels Miniatuur Theater*, Van In, 1998, 342 p.

Het theaterfestival 1998. Essays over acteerstijlen, uitgave ter gelegenheid van het debat over acteerstijlen op 5 en 6 september 1998 in theater Bellevue/Amsterdam.

VAN HETEREN (Lucia), *Theater, kritiek, jury en publiek. De totstandkoming van het kwaliteitsoordeel bij theater*, Groningen: Passage, 1998 (ISBN 90-5452-054-X).

VANMAANEN (H.) en WILMER (S.E.), *Theatre Worlds in Motion. Structures, Politics and Developments in the Countries of Western Europe*, Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1998, 777 p. (ISBN 90-420-0762-1).

VAN PARIDON (Egbert), *Liever geen bloemen. Terugblik van een theaterman*, Amsterdam: Theater Instituut Nederland, 1998 (ISBN 90-7089-251-0).

b. artikels in tijdschriften, jaarboeken en verzamelwerken

ALSTERS (Hans), "'Is Wagner überhaupt een mens?'" *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 34-44 (thema: Richard Wagner).

Leidde Nietzsches *Menschliches, Allzumenschliches* (1878) het einde in van zijn vriendschap met Wagner, hun uiteindelijke breuk is het resultaat van een complex geheel van uiteenlopende factoren. Wat Nietzsche in Wagner afkeurde, was diens voorkeur voor 'kunst als schijn', die wegvoert van het lijden, en voor 'barokke' elementen in zijn muziek (b.v. het gebrek aan maat).

ANTHONISSEN (Peter), "Genotvolle wonden", *Etcetera*, 16(1998), nr. 66, pp. 61-63.

In 1996 stichtte auteur-regisseur Stef Driezen met o.m. architect-scenograaf Wim Heylen en lichtontwerper Ludovic Van Craen, de 'kunstenaarsvereniging' Barre Weldaad. Uitgaande van een hedendaagse tekst, wordt gepoogd een dialoog met het publiek tot stand te brengen over de individuele en collectieve menselijke realiteit (Thomas Brasch, *Dodemensheuvel 307, Onder de vuurblauwe hemel* van Driezen zelf, naar Georges Bataille)

BOTS (Pieter), "De vrouwen van Ivo Van Hove", *Theatermaker*, 2(1998), nr. 9-10, pp. 44-46.

In 1989, een jaar na de wereldpremière door Peter Zadek, regisseerde Ivo Van Hove de oerversie van Wedekinds *Lulu*. De levenslustige, onschuldige Lulu (die in scherp contrast staat tot de perfide femme fatale die we o.a. aantreffen in de opera van Alban Berg, die Van Hove begin 1999 brengt), kan doorgaan als het ultieme vrouwelijke personage in zijn oeuvre. In tegenstelling tot de vrouwen uit b.v. *De tramlijn die verlangen heet* en *Rijkemanshuis*, die zich lijdzaam laten gebruiken door de mannen in hun leven, trekt zij zich van niemand iets aan en laat zij zich enkel door haar gevoelens leiden.

BOWERS (Rick), "'The Luck of Caesar': Winning and Losing in *Antony and Cleopatra*", *English Studies*, 79(1998), nr. 6, pp. 522-535.

Wat Shakespeare in *Antony and Cleopatra* aantoont, is dat zowel het liefdes- als het machtsspel aan strakke regels beantwoorden. Zijn Antony en Cleopatra bij voorbaat kansloos, de steeds voortreffelijk geïnformeerde Caesar, die alle regels volkomen beheerst, kan niet anders dan de bovenhand halen.

BRONZWAER (W.), "Richard Wagner en de kunst van het woord", *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 3-13 (thema: Richard Wagner).

Geldt Wagner als de eerste theoreticus die zich op wetenschappelijke wijze over het fenomeen van het muziekdrama boog, zijn ideeën over het Gesamtkunstwerk, gelegitimeerd door de filosofie van Schopenhauer, heeft hij overigens zelf in zijn opera's waargemaakt. Aan de structuur van zijn muziek (als onbewuste oefening in metafysica bepaald door de 'unendliche Modulation'), samen met de tekst in één creatieve act tot stand gekomen, ligt aldus een strakke systematiek ten grondslag, wat haar tot plaatsvervanger van de oorspronkelijke, verloren gegane 'Tonsprache' maakt.

Als afsluiting van dit themanummer, geconcipeerd naar aanleiding van de recente *Ring*, hebben Jeanne Holierhoek en Janneke Van de Meulen het "In de taalsmidse" (pp. 125-134) over hun respectieve vertalingen van het libretto.

BRULS (Willem), "Bevroren muziek. Berlage en het Gesamtkunstwerk", *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 27-33 (thema: Richard Wagner).

Voor zijn ontwerp van het om financiële redenen nooit gerealiseerde Haagse Wagnertheater, heeft de Nederlandse socialistische architect Hendrik Petrus Berlage, zich duidelijk geïnspireerd op een evenmin verwezenlijkt ontwerp (München) van zijn leermeester Gottfried Semper. Het enige Nederlandse Gesamtkunstwerk is dan ook Berlages Koopmanshuis in Amsterdam, waarin zijn theorie van de 'wereldidee' overigens duidelijk naar voren komt.

BRUMMEL (Klazien), "De herontdekking van het lichaam", *Theatermaker*, 2(1998), nr. 8, pp. 36-38.

Theatermakers die met de techniek van de interactieve media willen experimenteren (b.v. interactieve landschappen, motion capture, sensoren in de vloer), zullen in de eerste plaats naar samenwerking moeten streven met specialisten. Een exploratie van de virtuele werkelijkheid alvast, die via de relatie tussen het eigen lichaam en de digitale wereld, tot een nieuw begrip van de lichamelijkeheid kan leiden.

BRUYNOOGHE (Nand), "500 jaar toneel te Bevere. Een korte schets", *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn Kastelnij en van den Lande tusschen Maercke en Ronne*, 35(1998), pp. 445-456.

COOLS (Guy) "Naar de geest, niet naar de letter", *Etcetera*, 16(1998), nr. 66, pp. 56-60 (thema: Brecht in Vlaanderen).

Werd het werk van Brecht aan het einde van de jaren vijftig in Vlaanderen geïntroduceerd, interessant zijn de zeven klassiekers die tussen 1960 en 1972 door Walter Tillemans en Fred Engelen door KNS-Antwerpen werden gebracht, tekstgetrouwe ensceneringen die ook formeel nauw aansloten bij deze van Brecht en het Berliner Ensemble. In de jaren tachtig, toen Brecht duidelijk uit de mode was, bracht enkel de Internationale Nieuw Scène een aantal formeel vernieuwende producties. Loskomen van zowel vorm als inhoud, lijkt iets voor de jaren negentig te zijn (Platel, Sierens, STAN, Dito'Dito).

CUWAERT (Belijn), "“Van drie heeren, die musycke maecten”", *Muziek & Woord*, november 1998, p. 4.

Met *Van alle tijden - van alle streken* schreven de Nederlanders Gerard Ammerlaan en Jacob ter Veldhuis en de Vlaming Boudewijn Buckinx een eigentijdse *Reinaert*-opera (libretto J. Willems), die vooral opvalt door het feit dat esthetisch gelijkgezinde componisten, wat de stijl betreft geheel verschillend te werk zijn gegaan.

DAUVEN-VAN KNIPPENBERG (Carla), "Richard Wagner, zijn tijd en zijn Middeleeuwen", *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 14-25 (thema: Richard Wagner).

Wagner, die zeer sterk onder de indruk was van Jacob Grimms *Deutsche Mythologie* (1885), waarin de auteur, zonder een echte mythologie te ontwerpen, de religieuze wereld van de Germaanse volkeren analyseert, heeft in zijn werk niet echt de Middeleeuwen vervalst: de mythe die eruit spreekt, is wel degelijk deze van zijn eeuw (cf. een onderzoek van middeleeuwse elementen in *Tannhäuser*, *Lohengrin*, de *Ring*, *Tristan en Isolde*, de *Meistersinger* en *Parsifal*).

DE MUYNCK (Katrien), "De dramatische kracht van *Tantes*. Een analyse van B. Vander Plaetses theaterbewerking naar de gelijknamige roman van Cyriel Buysse", *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap XIV*, Gent, 1998, pp. 89-176.

In het begin van de jaren negentig maakte B. Vander Plaetse, huisregisseur van het amateurgezelschap het Zwevegems Theater, een toneelbewerking -waarvan hier verschillende werkteksten naast elkaar worden gelegd- van de roman *Tantes* van Cyriel Buysse. Blijft de hoofdhandeling -Adriennes poging uit haar bekrompen burgermilieu te ontsnappen- behouden, wat de deelhandelingen betreft, werden enkel deze behouden die noodzakelijk zijn voor een goed begrip van de handeling én door een amateurgezelschap kunnen worden gerealiseerd. Anderzijds worden ook enkele dialogen toegevoegd, die in de plaats komen van de bemiddelende vertelinstantie.

DE RODER (J.H.), "Een vredesverdrag met Richard Wagner? Het geval-Van Amerongen", *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 115-124 (thema: Richard Wagner).

Wat Van Amerongen met zijn erg populaire Wagner-studie *De buikspreker van God* niet lijkt te beseffen, is dat hij een erg eendimensionaal boek heeft geschreven, dat een negatieve uitwerking zou kunnen hebben op onze sensibiliteit t.o.v. het antisemitisme. In Wagners muziek zitten immers de extremen van die fatale dialectiek, die zo'n nefaste invloed op de Duitse geschiedenis hebben gehad (cf. ook Thomas Manns *Faust*-roman).

“3 X Dood Paard”, *Theatermaker*, 2(1998), nr. 9-10, pp. 54-66.

Met, n.a.v. de vijfde verjaardag van Dood Paard, een bijdrage van oprichter Oscar Van Woensel over de werkwijze van dit collectief, dat de voorstelling als onderdeel van het creatief proces beschouwt, een kritiek van Anthony Mertens op *Drie toneelstukken voor Dood Paard* van Van Woensel en een verslag van groepslid Rob De Graaf over een recente theatertrip naar Noorwegen.

EMBRECHTS (Annette), “De dekmantels van Paul Pourveur”, *Theatermaker*, 2(1998), nr. 9-10, pp. 50-52.

Wie het werk van Paul Pourveur wil begrijpen, moet zich een weg zoeken doorheen een web van virtueuze taalconstructies en (a)logische redeneringen om zo tot het inzicht te komen dat de wereld wel voor altijd onbegrijpelijk zal blijven (cf. *Noorderlicht*, waarin, naar het voorbeeld van de quantummechanica, de objectiviteit van de redenering ter discussie wordt gesteld). Een zoektocht naar de mythe van de vrouw dan weer ligt aan de basis van o.a. *Eco-Romance* en *De gekwetstheid is minimaal*).

ERENSTEIN (Rob), “Patronage en mecenaat in het theater”, *Tijdschrift voor Literatuurwetenschap*, 3(1998), nr. 4, pp 273-287.

Toneel werd pas in de tweede helft van de vijftiende eeuw en dit door de Italiaanse Renaissance-vorsten als object van mecenaat ontdekt: hoffeesten, die vooral opvielen door de kostbare aankleding, werden een niet onbelangrijk statussymbool. Was in Nederland het theater tot in het begin van de twintigste eeuw volledig aan het stelsel van de vrije-markteconomie onderworpen (cf. de financiële perikelen van Royaards en Verkade), pas na de Tweede Wereldoorlog schiepte het overheidsmecenaat de voorwaarden voor een kwalitatief hoogstaande productie.

GOETGEBUER (Pieter), “Buysse in de fout?”, *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap XIV*, Gent, 1998, pp. 177-180.

Ook grote schrijvers kunnen wel eens verstrooid zijn: zo is het in Buysse's *Het gezin Van Paemel* niet echt duidelijk of Van Paemel acht dan wel negen kinderen heeft verwekt.

GUEULLETTE (Alain), “Zwarte magie, witte magie”, *Muziek & Woord*, oktober 1998, p. 10.

Met *Der Freischutz* en later het sprookjesachtige *Oberon*, heeft Carl Maria von Weber zich opgeworpen tot de vader van de Duitse romantische opera. De witte magie, al aanwezig in *Der Freischutz*, beleeft haar triomf in *Oberon*: inzicht en verlossing is er voor die mens die hartstochtelijk opgaat in de hem omringende natuur.

HOENSELAARS (Ton), “De Shakespearomanie van Richard Wagner” *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 77-87 (thema: Richard Wagner).

Was Shakespeare, wiens genie hij in de loop der jaren loskoppelde van de Engelse taal en in de oude, Angelsaksisch-Germaanse traditie poogde te plaatsen, Wagners literaire held, muzikaal gezien ging zijn voorkeur uit naar Beethoven. Opvallend

hierbij is dat het juist de synergie, de wisselwerking tussen die twee is, die hem mee tot zijn ideeën over het Gesamtkunstwerk bracht. Het beste voorbeeld van Wagners omgang met de teksten van Shakespeare vinden we in *Das Liebesverbot*, geïnspireerd door *Measure for Measure*.

JANS (Erwin), "De eeuwige oorlog. Over 'het geheime leed' van de mens", *Etcetera*, 16(1998) nr. 66, pp. 52-55.

Dertig jaar na *Saved* van Edward Bond stootte ook het verbale, seksuele en fysieke geweld van *Blasted* (1995) van Sarah Kane op verontwaardiging en onbegrip. Een stuk evenwel over die 'oorlog-in-vrede', die zo kenmerkend is voor het verdrongen en ontkende geweld dat de menselijke omgang in onze burgerlijke maatschappij bepaalt (cf. de theorieën van Ingeborg Bachman).

KOLK (Mieke), "De muziek is een vrouw. Over sekse en seksualiteit in Wagners muziektheater", *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 103-114 (thema: Richard Wagner).

In talrijke negentiende-eeuwse libretti -deze van Wagner niet uitgezonderd- ontplooit zich de mannelijke wet, die vrouwen, via een gebaar van liefde of zelfopoffering, onderwerpt aan de patriarchale orde. Toch laat Wagner enkele van de vrouwen in zijn werk een eigen identiteit verwerven. Dit geldt o.a. voor Brunnhilde, die in een 'rite de passage' doorheen de *Ring* liefde en seksualiteit ontdekt.

LAERMANS (Rudi), "Lof van het gebabbel of de hybride kunst van het spreken over kunst", *De Vlaamse Gids*, 82(1998), nr. 4, pp. 36-42.

De vraag of iets al dan niet kunst is, kan niet op een dwingende, essentialistische manier worden beantwoord. De oordeelsactiviteit is immers -als een zichzelf organiserend non-lineair systeem- sociaal georganiseerd: elke consensus is het resultaat van een collectief proces van meningsvorming.

MELENS (Kurt), "Bericht aan Bart Meulemans. Cut the Crap? Act Now!", *De Vlaamse Gids*, 82(1998), nr. 4, pp. 48.

De functie van de dramaturg is -in tegenstelling tot wat Bart Meulemans beweert- wel degelijk noodzakelijk. De dramaturg is immers die persoon die actief op zoek gaat naar nieuw tekstmateriaal en een eigen positie inneemt in de dialoog tussen theatermakers, beleidsmensen en publiek.

MOENS (Stephan), "Is er een toekomst voor de opera? Bordeel, café en driesterrenrestaurant", *Etcetera*, 16(1998), nr. 66, pp. 3-8. (thema: Tijd van muziek).

Wie over de toekomst van de opera nadenkt, kan niet om de traditionalistische, vaak erg commerciële realiteit van het heden heen (New York, Wenen, Milaan). Mag de ware inhoud van de traditie natuurlijk niet lichtzinnig overboord worden gegooid, alleen is niet duidelijk in welke context ze bewaard kan blijven. Recente producties als *Saint-François d'Assise* door George Tsypin in Salzburg en de Puccini-cyclus van Robert Carsen in de Vlaamse Opera kunnen misschien de weg aangeven.

MUSSCHOOT Anne Marie, “*Het gezin Van Paemel: een eigentijdse visie. Gesprek met regisseur Lucas De Bruycker*”, *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap XIV*, Gent, 1998, pp. 181-197.

Het gezin Van Paemel, recent door het Gentse Theater de WAANZIN gebracht, getuigt van de eigen visie van regisseur Lucas De Bruycker, die het stuk beschouwt als een nu eens komische, dan weer tragische metafoor voor de condition humaine.

NAAIJKENS (Ton), “*Ten Oorlog met Tom Lanoye. Stof voor een eerste vertaalbeschrijving*”, *Folio*, 5(1998) nr. 1, pp. 17-39.

De tekst van *Ten Oorlog* dwingt ons om de traditionele betekenis van het begrip vertalen te herzien. Gingen b.v. Roland Holst en Komrij bij hun Shakespeare-vertalingen uit van het onvermijdelijk verkleinende principe van de ‘imitatio’, in zijn theatergedicht *Ten Oorlog* opteert Lanoye, die zowat alle hedendaagse vertaaltechnieken gebruikt, voor de postmoderne ‘aemulatio’. Geen imiteren van, maar een wedijveren met Shakespeare dus én een vertaling die onmogelijk meer vertaling kan zijn dan deze toneeltekst dit is.

NIJHOFF (Jos), “De verrassende ‘come-back’ van het openluchttheater”, *Ons Erfdeel*, 41(1998), nr. 5, pp. 760-762.

Het openluchttheater in Nederland beleeft een ongekende wederopstanding, vooral wat muzikale en interculturele experimenten betreft. Onder de overgebleven natuurtheaters, die vooral in Noord-Brabant zijn gesitueerd, valt vooral Theater Het Amsterdamse Bos op (*De Vliegende Hollander*). Wat het locatietheater betreft, verdient Dogtroep de meeste aandacht.

OP DEN AKKER (Gitta), “Een tepel is een tepel is een tepel is een tepel”, *NWT*, 15(1998), nr. 6, pp. 66-75.

Onder leiding van Liz Lecompte werkt de New Yorkse Wooster Group al bijna twintig jaar aan een hoogst eigenzinnig theatraal oeuvre. Een recent voorbeeld hiervan is *House/Lights*, een combinatie van tekst en videobeelden gebaseerd op *Dr. Faustus Lights the Lights* van Gertrude Stein en een lesbo-erotische B-film uit de jaren zestig, waarbij de betekenis niet in de plot, maar in het moment van de theatrale handeling ligt.

RETALLACK (John), “De splendid isolation van het Nederlands toneel”, *Theatermaker*, 2(1998), nr. 9-10.

Wordt in Groot-Brittannië, waar het theater een rol speelt in het politieke debat, meer waarde gehecht aan het product dan aan het proces, in Nederland is de belangstelling voor de vorm zo groot, dat nieuwe, vaak interessante verhalen in een traditionele vorm nauwelijks een kans krijgen terwijl, ondanks de vaak hoge kwaliteit van het getoonde, het theater onvoldoende deel uitmaakt van de maatschappelijke discussie.

ROSEN (Charles), “Zit er nog muziek in de muziek?”, *NWT*, 15(1998), nr.4, pp. 48-57 (vertaling: Bart Eeckhout).

Mensen als cellist Julian Lloyd Webber en Sony-topman Gelb vergissen zich

wanneer ze de avant-garde verantwoordelijk stellen voor de terugloop van de belangstelling voor nieuwe muziek. Muziek die de eeuwen heeft overleefd, was zelden eenvoudig van bij het begin en werd aanvankelijk vaak met onbegrip en wrevel begroet.

ROULEAUX (Wil), "Een outsider onder outsiders. Thomas Bernhard en zijn vijfde autobiografie", *De Gids*, 161(1998), nr. 10, pp. 736-742.

Had Thomas Bernhard omstreeks 1975 zijn vroege -radicaal zwartgallige- periode afgesloten en zou hij na 1982 veel milder uit de hoek komen, tussen beide periodes in situeert zich zijn vijfde autobiografie, die overigens opvalt door een merkwaardige verstrengeling van feit en fictie.

SMITS-VELDT (Mieke B.), "De Muiderkring in beeld. Een vaderlands gezelschap in negentiende-eeuwse schilderijen", *Literatuur*, 15(1998), nr. 5, pp. 278-288.

Tot de bijna onuitroeibare mythe van de Muiderkring -een kern van zeventiende-eeuwse literatoren die geregeld bij P.C. Hooft en diens familie zouden zijn bijeengekomen- hebben de visuele voorstellingen die er in de loop van de negentiende eeuw van werden gemaakt, in niet geringe mate bijgedragen. Dit blijkt alvast uit de schilderijen van o.a. Petrus Kremer, Hendrik Cramer, Herman Ten Kate, Louis Morits en Jan Kruseman, die hier op hun werkelijkheidswaarde worden getoetst.

SIX (Fred), "Het Toneelhuis: herstel van de centrumfunctie", *Ons Erfdeel*, 41(1998), nr. 5, pp. 763-765.

De fusie van KNS- Antwerpen en BMCie tot Het Toneelhuis schept grote verwachtingen. Via schaalvergroting, organisatorische creativiteit en maatschappelijke betrokkenheid hopen de initiatiefnemers bij te dragen tot een herschikking van het Vlaamse theaterlandschap.

SOETERS (Pieter), "De componist Matty Niël. Het metamorfoserende van een inval", *Mens en Melodie*, 53(1998), nr. 9, pp. 413-417.

Met zijn 140 composities heeft Matty Niël, leerling van Anton Webern (de Tweede Weense School), een hoogst persoonlijke bijdrage geleverd aan het Nederlandse muziekleven van na de Tweede Wereldoorlog. Zijn levenswerk, de opera *Wege* (1978), waarvoor hij ook het libretto schreef (naar *Leonce en Lena* van Büchner), werd echter tot op heden niet uitgevoerd.

"Soirée composée", *Yang*, 34(1998), nr. 3, pp. 272-296.

In dit dossier over Raimund Hoghe, vroeger dramaturg bij Pina Bausch -'Soirée composée' is de titel van een avond die in het Kaaitheater aan zijn werk werd gewijd- heeft Johan Reyniers het over diens *Meinwärts* (over de door de nazi's vervolgd joodse tenor Joseph Schmitt) en vooral over *Chambre séparée*, door Hoghe speciaal voor Klapstuk 1997 gemaakt, Zijn fascinatie voor de doden (wat hij op de scène visualiseert is een rouwproces zonder lichamen) en zijn zoeken naar de juiste afstand tot het publiek (het doorbreken van de vierde wand) komen resp. aan bod in de

bijdragen van Peter De Jonge en Herman Asselberghs. Een tekst van Hoghe zelf treffen we in de vertaling van Erik Derycke aan.

THIELEMANS (Johan), "Digitale tovenaars", *Theatermaker*, 2(1998), nr. 9-10, pp. 22-25.

Biedt de nieuwe theaterapparatuur talrijke mogelijkheden, de New Yorkse Wooster Group heeft, door het contrasteren van het lichaam van de acteur met (video)beelden ervan, een baanbrekende rol gespeeld op dit vlak. Nadenken over de aanwezigheid van de acteur op het toneel is wat, dichters bij ons, ook Ivo Van Hove en Jan Versweyveld (*Caligula*) en Guy Cassiers en Walter Verdin (*Angels in America* en *Hiroshima mon Amour*) hebben gedaan.

TIELKES (Olja), "Richard Wagner in Rusland", *Armada*, 4(1998), nr. 12, pp. 88-102 (thema: Richard Wagner).

Of de opera's van Wagner al dan niet in Rusland werden opgevoerd en welke ervan op een bepaald moment het populairst waren, heeft altijd in nauw verband gestaan met het politieke klimaat. Zo botste de componist aanvankelijk op het verzet van de realisten, was hij intengendeel erg geliefd bij de symbolisten en gold zijn werk, voor hij in de jaren dertig weer in ongenade viel, als een inspiratiebron voor tal van communistische massaspektakels.

VANDEN HANENBERG (Patrick), "Cabaretduo: een eenheid of twee solisten?", *Bzzlletin*, oktober 1998, pp. 33-38.

Een echte symbiose, zoals die tussen b.v. Kees Van Kooten en Wim De Bie bestond, is ook in het Nederlandse theater zeldzaam. Als men de balans opmaakt, zijn het vooral de eenlingen - met als allergrootste natuurlijk Freek De Jonge - die de toon aangeven, eenlingen, die echter vaak hun carrière als deel van een duo of groter gezelschap begonnen zijn. Een hedendaags topduo vormen echter wel Acda & De Munnik.

VANTYGHM (Peter), "Roest op het huwelijk tussen woord en klank? De meertaligheid van Het muziek Lod", *Etcetera*, 16(1998), nr. 66, pp. 15-20 (thema: Tijd van muziek).

Levert de aloude band tussen woord en muziek nog wel klassieke kunst op, wat momenteel opvalt is dat er allerlei nieuwe verbanden worden afgetast op het kruispunt van muziek, woord, film en theater (cf. *Bernadetje* van Victoria). Zijn er enerzijds pogingen van muzikanten om naar het theater toe te werken, een tweede beweging is die van het theater naar de muziekwereld, waarvan Het muziek Lod de voornaamste exponent is (*Allons les gars*, *De vuurvogel*, *Passages*).

II. DRAMATEKSTEN

a. boeken

BAETEN (Marja) [et al.], *Het klokhuis*. Amsterdam: International Theatre & Film Books, 1998, 94 p. (ISBN 90-6403-506-7).

- BARNARD (Benno), *Het ondermaanse*, Amsterdam: Atlas, 1998, 218 p.
- BLOKDIJK (Tom) [eindred.] *Wordt er gezwegen, dan rest alleen het niets. Negen keer de monoloog als toneelstuk*, Amsterdam: Stichting het Theaterfestival, 1997, 78 p.
- BREMER (Piet), *40 miniaturen*, Alkmaar: Vink, 1998, 147 p.
- ENS (Caspar), *Princeps Auriacus, sive Libertas defensa (1599) - De prins van Oranje of de verdediging van de vrijheid*, vertaald en ingeleid door Jan Bloemendal en Jan W. Steenbeek, Voorthuizen: Florivallis, 1998, 99 p. (ISBN 90-75540-07-8).
- HOOFT (P.C.), *Granida*, vertaald en van aantekeningen voorzien door Lia Van Gemert, Amsterdam: Amsterdam University Press, 1998, vii + 116 p. (ISBN 90-5356-264-8).
- HUYGENS (Constantijn), *Trijntje Cornelis*, Amsterdam: International Theatre & Film Books en Het Toneel Speelt, 1997, 123 p. (ISBN 90-6403-498-2).
- MACROPEDIUS (Georgius), *Aluta*, vertaald door Jan Bloemendal en Jan W. Steenbeek, Voorthuizen: Florivallis, 1997, 109 p. (ISBN 90-75540-04-3).
- MOLIÈRE, *De mensenhater*, vertaald en bewerkt door Michiel Van den Berg, Amsterdam: International Theatre & Film Books, 1998, 83 p. (ISBN 90-6403-515-6),
- MÜLLER (Heiner), *Wolokolamsker Chaussee I-V*, vertaald door Patricia De Martelaere, Amsterdam: International Theatre & Film Books, 1998, 56 p. (ISBN 90-6403-511-3)
- Om de liefde van Laurentia*, Amsterdam: Stichting Theater Het Amsterdamse Bos, 1997, 63 p. (naar R.W. Fassbinder en Lope De Vega).
- SHAKESPEARE (William), *Hamlet*, vertaald door Frank Albers, Amsterdam: Atlas, 1998.
- SIERENS (Aarne), *De broers Geboers*, Amsterdam, International Theatre & Film Books en Gent: Nieuwpoorttheater, 1998, 96 p. (ISBN 90-6403-516-4).
- VAN DEN BERG (Jeroen), *De nieuwe tijd*, Amsterdam: International Theatre & Film Books en Groningen: Het Oranjehotel, 1998, 87 p. (ISBN 90-6403-518-0).
- VAN DER ZWAARD (Kees), *Job: een man uit het land Utz*, Gorinchem: Narratio, 1997, 72 p. (ISBN 90-5263-197-2).
- VAN WOENSEL (Oscar), *Drie toneelstukken voor Dood Paard*, Antwerpen: Theater Monty, 1998 (ISBN 90-8045-611-X).
- VICKERY (Frank), *Gezinsplanning*, Alkmaar: Vink, 1997.

VORSTENBOSCH (Ton), *Wilhelmina: je maintiendrai* en *Hendrik & Wilhelmina*, Amsterdam: Lubberhuizen, 1998, 124 p. (90-76314-12-8).

WOUDENBERG (Helmert), *Het verhaal van Milarupa*, Amsterdam: Ruijs & Daal, 1997, 144 p. (ISBN 90-75745-06-0).

WOUDSTRA (Karst), *Stilleven*, Amsterdam: International Theatre & Film Books en Het Toneel Speelt, 1998, 123 p. (ISBN 90-6403-508-3).